Aila Puustinen-Korhonen

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Pyydettynä lisälausuntona eduskunnan sivistysvaliokunnalle esitän seuraavaa:

Esityksessä HE 56/2023 vp ehdotetaan laskettavan jälkihuollon ikärajaa kahdella vuodella 25 vuodesta 23 vuoteen pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti.

Vuoden 2020 alusta voimaan tulleen, jälkihuollon ikärajaa koskevan muutoksen eli jälkihuollon ikärajan noston 21-vuodesta 25-vuoteen vaikutuksista jälkihuollon sisältöön ja kustannuksiin ei vielä ole tutkittua tietoa. Yksikään ikäluokka ei ole ennätänyt olla jälkihuollon piirissä 25-vuotiaaksi.

Emme tiedä, onko pidentynyt jälkihuolto ehkäissyt syrjäytymistä, parantanut kiinnittymästä opintoihin ja työelämään ja vähentänyt jälkihuollon jälkeistä sosiaaliturvariippuvuutta ja ongelmien ylisukupolvisuutta. Tällainen poukkoileva lainsäädäntö hankaloittaa palvelujen ja resurssien järjestämistä hyvinvointialueilla.

Jälkihuolto-oikeuden syntyminen ja jälkihuollon palvelut

Lastensuojelulain 75 §:ssä on määritelty jälkihuolto-oikeuden syntyminen seuraavasti:

> "Hyvinvointialueen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin."

Jälkihuollon sisällöstä puolestaan on säädetty lastensuojelulain 76 §:ssä:

> "Hyvinvointialueen on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään."

Jälkihuollon sisältöä koskeva viittaus sisältää sosiaalipalveluja, kuten kotipalvelun, vertaisryhmätoiminnan, tukihenkilön tai -perheen ja toimeentulotukilain mukaisen toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen sekä varhaiskasvatuslain mukaisen varhaiskasvatuksen ja lisäksi lastensuojelulain avohuollon tukitoimia, kuten.

CC BY

1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen;
2) lapsen taloudellista ja muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;
3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja;
4) tehostettua perhetyötä;
5) perhekuntoutusta; sekä
6) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.

Käytännössä tietyissä, lastensuojelulaissa määritellyissä tilanteissa, nuorelle siis syntyy jälkihuolto-oikeus ja sen myötä hyvinvointialueelle jälkihuoltovelvoite. Jälkihuolto-oikeus on luonteeltaan subjektivinen oikeus, mikä tarkoittaa, että hyvinvointialueen on järjestettävä yksilölliseen jälkihuollolliseen tarpeeseen perustuen nuorelle palveluja jälkihuoltona riippumatta budjettivaroista. Ei ole olemassa mitään erityistä jälkihuollon palveluvalikoimaa, vaan palvelut ovat samoja palveluja, kun muillekin kansalaisille järjestetään heidän palvelutarpeensa perusteella.

Aikuistuville nuorille on myönnettävä jatkossakin, vaikka jälkihuollon ikäraja laskisi kahdella vuodella, heidän palvelutarpeidensa mukaista tukea ja palveluja muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön nojalla. Omatyöntekijä on nimettävä sosiaalihuoltolain perusteella ja erityistä tukea tarvitsevan nuoren kohdalla omatyöntekijän on oltava sosiaalityöntekijä. Ehdotettu lakimuutos kuitenkin heikentää nuoren oikeutta palveluihin sekä hyvinvointialueen velvoitetta järjestää tarpeenmukaiset palvelut.

Taloudellinen tuki opintoihin heikentyy merkittävästi

Erityisesti ikärajan lasku heikentää taloudellisen tuen myöntämistä opiskeluun itsenäistyvälle nuorelle . Tiedämme THL:n kohorttitutkimuksesta vuonna 1997 syntyneiden osalta, että sijoitettujen lasten peruskoulun päättötodistusten keskiarvot ovat keskimäärin huomattavasti alhaisemmat kuin ei-sijoitettujen lasten ja että vain alle puolet sijoitetuista lapsista suoritti loppuun toisen asteen koulutuksen. Monesti sijoitettujen lasten koulupolku on katkonainen johtuen sijoituspaikkojen vaihdoksista.

Jälkihuollon aikana opiskeluun ja sitä kautta työelämään kiinnittyminen on keskeisessä roolissa. Jälkihuollon taloudellisena tukena on kustannettu opiskelun kustannuksia ja opiskelunaikaista elämistä siten, että jälkihuollon asiakkaan ei ole aina tarvinnut ottaa opintolainaa ja velkaantua. Erityisesti tämä taloudellisen tuen muoto heikentyy jälkihuollon ikärajan laskun myötä. Monella jälkihuollon asiakkaalla eivät opinnot ole vielä loppuun suoritettu 23-vuotiaana ja riskinä on, että opinnot keskeytyvät. Harkinnanvarainen jälkihuolto on toki mahdollinen järjestää, mutta sen velvoittavuus on jälkihuolto-oikeutta lievempi ja riippuvainen hyvinvointialueen määrärahoista.

Vaikutukset julkiseen talouteen

Lakimuutoksella tavoitellaan erityisesti julkisen talouden vahvistamista vuonna 2024 12 miljoonalla eurolla ja sitä seuraavina vuosina 24 miljoonalla eurolla. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että ensi vuonna palveluja järjestettäisiin 23-25 -vuotiaille 12 miljoonalla eurolla vähemmän kuin tänä vuonna ja sitä seuraavana vuonna 24 miljoonalla eurolla vähemmän. On hyvin todennäköistä,

että odotettua säästöä ei synny. Voi syntyä lisäkustannuksia siitä, että opinnot keskeytyvät eikä nuori pääse kiinnittymään työelämään ilman erityistä tukea ja apua.

Valtion jälkihuollolle kohdentama rahoitus pienenee, mutta epävarmaa on, pienenevätkö aikuistuvien sijaishuollossa olleiden nuorten palvelutarpeet ja heille järjestettyjen palvelujen kustannukset samassa suhteessa. Itsenäistyviä nuoria ei voi jättää palvelujen ulkopuolelle, koska muu sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö edellyttää palvelujen ja tuen järjestämistä.

Sijaishuollon aikaista tukea ja sijaishuollon vaikuttavuutta on parannettava

Jälkihuollolliseen tuentarpeeseen pystyttäisiin parhaiten vaikuttamaan pienentävästi siten, että sijaishuollon aikana lasten palvelutarpeisiin vastattaisiin nykyistä paremmin, esimerkiksi siten, että lasten päihde- ja mielenterveyspalvelujen saatavuus varmistettaisiin sijaishuollon aikana. Moni lapsi aikuistuu sijaishuollosta päihdeongelmaisena ja vailla tarvitsemiaan mielenterveyden häiriöiden hoidon palveluja.

Sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltiin vaativan sijaishuollon ryhmässä ehdotukset sijaishuollon rakenteen kehittämisestä, sijaishuollon ja terveydenhuollon integroitujen yksiköiden perustamisesta, erityisen huolenpidon ja eräiden muiden rajoitustoimenpiteiden kehittämisestä. Näitä ehdotuksia tulisi viedä eteenpäin ja ryhtyä sijaishuollon rakenteen ja sisällön kehittämiseen, jotta pitkää jälkihuoltoa ei tarvittaisi.

Siirtymäsäännöksen osalta olisi vielä harkittava ehdotettua pidempää siirtymäaikaa. Ehdotettu siirtymäaika on kuusi kuukautta. Asiakassuunnitelmien päivittämiseen ja keskustelujen käymiseen nuorten kanssa tulisi varata riittävä aika, esimerkiksi 10 kuukautta mahdollistaisi tämän paremmin kuin kuusi kuukautta.

Kehittämishaaste hyvinvointialueille ja kunnille

Syntynyt tilanne on luonut kehittämishaasteen kehittää nuorisososiaalityötä hyvinvointialueilla niille asiakasryhmille (esimerkiksi jälkihuollon asiakkaat, nuoret toimeentulotuen asiakkaat, kotoutuvat nuoret, varusmiespalveluksen keskeyttäneet), joilla voi olla vaikeuksia löytää omaa elämänpolkua itsenäiseen elämään opiskelun ja työelämään
kiinnittymisen myötä. Luontevaa olisi kehittää yhteistä toimintaa tälle asiakasryhmälle kuntien nuorisotyön kanssa. Nuorten elämää ja arkea ei eletä palveluissa, vaan kunnassa, jossa asutaan, harrastetaan, tavataan kavereita ja opiskellaan ja käydään töissä.

HYVIL

Helsingissä 24.10.2023

Aila Puustinen-Korhonen

erityisasiantuntija